

RUDOLF STEINER
ZÁKLADY ESOTERIKY

Sophia 1998

Základy esoteriky - německý originál *Grundelemente der Esoterik* -
GA93a

přeložila Věra Zoubková jazyková
úprava Ing.Karel Funk obálka Mgr.
Zdislava Sýkorová grafická úprava
RNDr. Erich Šašinka

vydalo vydavatelství *Sophia* s přispěním Hausser Stiftung E.V.,
Stuttgart jako svou 5. publikaci

ISBN 80-968045-0-2

TIŠTĚNO JAKO RUKOPIS

Rudolf Steiner se vyjadřuje o charakteru těchto soukromých tisků ve své autobiografii *Běh mého života* (35. a 36. kapitola, březen 1925) takto:

„Obsahy těchto tisků byly míněny jako ústní sdělení, která nejsou určena pro tisk ...

Nikde není ani sebemeně řečeno něco, co by nebylo nejčistším výsledkem antroposofie, která se budovala... Kdo tyto soukromé tisky čte, může je brát plně jako to, co má antroposofie říci. Proto bylo také možno bez obav... upustit od opatření, že tyto tisky byly rozšiřovány jen v okruhu členstva. Bude se však musit počítat s tím, že se v těchto podkladech, které jsem neprohlédl, vyskytují chyby.

Kompetentnost k úsudku o obsahu takového soukromého tisku bude ovšem možné přiznat jen tomu, kdo zná to, s čím se počítá jako s předpokladem úsudku. A to je pro převážnou většinu těchto tisků *přínejmenším* antroposofické poznání člověka, kosmu, pokud je jeho podstata líčena v antroposofii, a dále toho, co se nachází jako „antroposofické dějiny“ ve sděleních z duchovního světa.“

Obsah

Předmluva německého vydavatele.

I. přednáška

Význam symbolu hada. Bezobratlí a obratlovci. Sluneční pleteň a míšňí soustava. Vnitřní pozorování člověka pomocí ohně kundalini. 12 stupňů vědomí: 7 člověka, 5 tvůrčích bohů. 12 apoštolů jako 12 stupňů vědomí, kterými prošel Kristus.

Schematický přehled	13
Poznámky	15
Vysvětlivky	16

PŘEDMLUVA NĚMECKÉHO VYDAVATELE.

Rudolf Steiner líčí ve své autobiografii *Běh mého života*, jak byl na přelomu století požádán, aby konal v Berlíně theosofické přednášky pro tehdy velmi malý theosofický kruh. Prohlásil, že je k tomu ochoten, ale zdůraznil, že může mluvit jen o tom, co v něm samém žije jako duchovní věda. První řada jeho přednášek ze zimy 1900/01 byla shrnuta na přání kruhu jako kniha pod názvem *Mystika na úsvitu novodobého duchovního života a její poměr k modernímu světovému názoru*. Jelikož výsledky jeho vlastní duchovního poznání v této knize uvedené byly akceptovány ve všeobecné Theosofické společnosti, nebyl již „žádný důvod, abych před theosofickým publikem, které tehdy bylo jediné, jež beze zbytku přejímalo duchovní poznání, nepřednášel toto duchovní poznání svým způsobem. Neupsal jsem se žádné sektářské dogmatice; zůstal jsem člověkem, který vyslovoval to, co se domníval, že může vyslovit zcela podle toho, co on sám prožíval jako duchovní svět.”

V další zimě - 1901/02 - následovala druhá řada přednášek, která byla shrnuta jako spis *Křesťanství jako mystická skutečnost*, jenž vyšel v létě

1902. Bezprostředně na to byla založena Německá sekce theosofické společnosti s Rudolfem Steinerem jako generálním tajemníkem. Zde „mohl jsem nyní před stále se zvětšujícím posluchačstvem rozvinout svou antroposofickou činnost. *Nikdo nebyl na pochybách, že budu v Theosofické společnosti přednášet jen výsledky svého vlastního badatelského zření.*” To byl počátek duchovně-vědecké přednáškové činnosti, která se stávala stále intenzivnější.

V červnu 1903 vyšlo první číslo časopisu *Lucifer-Gnosis*, časopisu pro duševní život a kulturu ducha - theosofii, který Rudolf Steiner založil a vydával, a na jaře 1904 vyšlo základní dílo *Theosofie, úvod do nadmyslového poznání světa a určení člověka*.

Současně byla v *Luciferu* líčena cesta školení v člancích *Jak dosáhneme poznání vyšších světů* a duchovně-vědecká kosmologie v člancích *Z kroniky akaša*.

PŘEDMLUVA NĚMECKÉHO VYDAVATELE.

Tak byla postupně budována německá sekce theosofické společnosti Rudolfem Steinerem a jeho nejbližší spolupracovnicí Marií von Sivers, pozdější Marií Steinerovou, a byla vybudována v dalekosáhlé středoevropské duchovně-vědecké hnutí. Byla od počátku *antroposofickým* oddělením zastupovaným Rudolfem Steinerem, které se později na základě interních těžkostí osamostatnilo v Antroposofickou společnost.

V době, kdy Rudolf Steiner přednášel kurs, který je tu poprvé vydán knižně, *Základy esoteriky* (Grundelemente der Esoterik, GA 93a), byla ještě v počátečním stadiu svého vývoje. Proto používá Rudolf Steiner také ještě důsledně výrazů theosofie a theosofický a pro označení plane- tárního vývoje, bytostných článků člověka a tak dále ještě terminologii theosoficko-indickou, obvyklou v theosofické literatuře, na niž byli tehdy posluchači zvyklí. O hodnotě této terminologie se vyslovuje zvláště v

15. přednášce tohoto kursu. Ve svých tehdejších člancích a ve svém díle *Theosofie* používá však již výrazů, o nichž r. 1903 v časopise *Lucifer* řekl, že je „z jistých důvodů přejímá z okultní řeči, která se v označení poněkud liší od řeči v rozšířených theosofických spisech, ale po věcné stránce se s nimi plně shoduje“.

Později nahrazoval také ve svých přednáškách indicko-theosofické výrazy stále více těmi, které jsou přiměřené naší evropské kultuře. Vysvětlení slov pomocí výrazů dnes běžných, která jsou nutná pro tento kurs, jsou uvedena na konci tohoto svazku. Jestliže se mimo to v přednáškách vyskytují odvolání na spisy H. P. Blavatské, lze to vysvětlit tím, že se tehdejší posluchači intenzivně zaměstnávali naukami zakladatelky Theosofické společnosti a vzhledem k jejich těžké srozumitelnosti se často obraceli s otázkami na Rudolfa Steinera.

Tak vysvětluje Steiner vždy znovu údaje Blavatské z jejího hlavního díla *Tajná nauka*, především ze 3. svazku, z pojednání o *Esoterice*.

Celý kurs byl vlastně interním ústním vyučováním, tedy nebyl určen pro veřejnost, ani pro všeobecný okruh členů, nýbrž jen pro několik aktivních členů, kteří byli k tomu osobně pozváni. Měli tím dostat jistý základ pro svou vlastní práci v odbočce. Z tohoto důvodu nejsou také stenografické zápisy úplné, nýbrž jenom poznámky, které si někteří posluchači učinili pro svou vlastní potřebu. Tyto poznámky posluchačů mají silně aforistický charakter, na který je nutno brát ohled, když mnohé myšlenkové pochody následkem zkrácení nebo také následkem mezer v textu nejsou vždy jasné k pochopení. Jsou-li dnes tyto poznámky přesto vydávány jako součást souhrnného vydání, pak proto, že jsou

celkem vzato jistě spolehlivé a také proto, že zde byly zaznamenány hodnotné aspekty duchovně-vědeckých pozorování člověka a světa, aspekty, které v této formě nelze již nalézt v pozdějších přednáškách Rudolfa Steinera. Aby se ozřejmily a doplnily četné body, zvláště kosmologické povahy, měla by se také studovat díla, napsaná zhruba současně, totiž *Z kroniky akaša* a *Theosofie*.

Hella Wiesberger

I. PŘEDNÁŠKA

26. září 1905

Význam symbolu hada. Bezobratlí a obratlovci. Sluneční pleteň a míšní soustava. Vnitřní pozorování člověka pomocí ohně kundalini. 12 stupňů vědomí: 7 člověka, 5 tvůrčích bohů. 12 apoštolů jako 12 stupňů vědomí, kterými prošel Kristus.

Při každém esoterním kursu je důležité se učit, jak máme pohlížet na věci kolem sebe. Každý člověk přirozeně pociťuje u květiny a všech věcí v okolí ještě něco. Záleží ale na tom, abychom získali vyšší stanovisko, abychom hlouběji nahlíželi do nitra, abychom spojovali s každou věcí určité zření. Na tom spočívá například hluboce pojatá medicína *Paracelsova*. On tušil, cítil, viděl sílu určité rostliny a příbuznost této síly s tím, co tomu odpovídá v člověku. Tak například věděl, na jaký orgán člověka působí síla náprstníku červeného (*Digitalis purpurea*).

Tento způsob pozorování věcí si ujasníme na zvláštním případě. Všechna náboženství mají symboly. O těchto symbolech můžeme dnes slyšet mnohé, co je však často jen vnější libovolný výklad. Hluboké náboženské symboly jsou však vytěženy z podstaty věcí samých. Promluvíme například o symbolu hada,¹ jak byl sdělen Mojžíšovi v egyptských tajných školách. Promluvíme o tom, co v něm vzbuzovalo nadšení, co mu dávalo intuici.

Existuje základní rozdíl mezi těmi zvířecími bytostmi, které mají páteř, a těmi, které páteř nemají, jako brouci, měkkýši, červi atd. Celá zvířecí říše se rozpadá na dvě hlavní části: na obratlovce a bezobratlé. U zvířat bez obratlů si můžeme položit otázku, kde mají tato zvířata své nervy. - Neboť hlavní svazek nervů prochází jinak páteří. Bezobratlí však mají také nervovou soustavu a tu lze nalézt právě tak u člověka jako u obratlovců. U těch probíhá zevně, podél páteře, až se rozšiřuje do tělní dutiny. Tato soustava se nazývá sympatická nervová soustava se

---

¹ 4. kniha Mojžíšova 21, 8-9 a Jan. evangelium 3, 14

sluneční pletení. Je to táž soustava, kterou mají také zvířata bezobratlá, jenže tato soustava má u obratlovců a u člověka menší význam. Je v mnohem užší souvislosti s okolním světem než nervová soustava v hlavě a míše člověka. Jejich činnost se může ve stavu transu vymazat, pak vstupuje do činnosti nervová soustava sympatická. To se děje například u somnambulů. Somnambulní vědomí se rozprostírá po celém životě okolí a přechází do ostatních bytostí kolem nás. Somnambulové cítí věci v sobě. Životní éter je elementem, který proudí všude kolem nás. Ve sluneční pletení má svoje zprostředkování. Kdybychom mohli vnímat jen pomocí sluneční pleteně, žili bychom v intimním společenství s celým světem. Toto intimní společenství existuje u bezobratlých zvířat. Takové zvíře cítí například květinu v sobě. Bezobratlovec je v zemském systému něčím podobným, jako je u člověka oko a ucho. Je částí organismu. Existuje skutečně společný duchovní organismus, který skrze bezobratlá zvířata vnímá, vidí, slyší atd. Duch Země je takovým společným organismem. Vše, co takto kolem sebe máme, je tělem pro tohoto společného ducha. Jako si naše duše tvoří oči a uši, aby vnímala svět, tak si vytváří tato společná duše Země bezobratlovce jako oči a uši, aby vyhlížela do světa a naslouchala mu.

Ve vývoji Země nastal dále čas, kdy ve společném životě a tkaní zemského ducha nastalo ozvláštňení, oddělení. Část se oddělila jakoby do roury. Teprve když nastal tento okamžik, byl vůbec možný vznik bytostí, které se také mohou stát bytostmi oddělenými. Ostatní jsou částmi *jedné* duše Země. Teprve nyní počíná zvláštní stupeň oddělování. Teprve nyní počíná možnost, že si něco může říkat já. Tato skutečnost, že jsou na Zemi dvě epochy, prvá, v níž na Zemi ještě nebylo žádné zvíře s nervovou soustavou uzavřenou v kostěné rouře, a druhá, v níž potom takováto zvířata vznikala, je vyjádřena ve všech náboženstvích. Had uzavírá nejprve nesobecké, neoddělené nazírání ducha Země do roury a tvoří tak základ k jáství. To vštěpovali esoterní učitelé žákům, takže ti mohli pociťovat: Pohledte na hada, vidíte tak viditelné znamení pro své já. - Přitom museli živě cítit, že samostatné já a had souvisí. Tak bylo vytvářeno pociťování významu věcí kolem nás. Tak pronikali žáci každou přírodní bytost správným citovým obsahem. Tímto pociťováním byl vyzbrojen také Mojžíš, když vyšel z egyptských tajných škol a stanovil hada jako symbol. V oněch školách se neučilo tak abstraktně, jako se učí dnes, ale učilo se pojímat svět ze svých vlastních vnitřních zážitků.

Existuje popis člověka na základě vnějšího zkoumání jednotlivých částí jeho organismu. Člověka můžeme nalézt popsaného i ve starých mystických a okultních spisech. Tyto popisy však vznikly zcela jiným způsobem než anatomickým zkoumáním. Jsou dokonce daleko přesnější a mnohem správnější než to, co popisuje anatom dneška, neboť ten popisuje jen mrtvolu. Staré popisy byly získány jen tak, že žáci meditací, vnitřním osvětlením se stali sobě viditelnými. Pomocí takzvaného ohně kundalini se člověk může pozorovat z nitra. Jsou různé stupně tohoto pozorování. Přesné, správné pozorování vystupuje nejprve symbolicky. Když se člověk například koncentruje na svou míchu, vidí skutečně vždy hada. Sní snad také o hadu, protože on je bytostí, která byla zevně přenesena do světa, když se vytvořila mícha a zůstala stát na tomto stupni. Had je zevní, do světa přenesená mícha. Tento obrazný způsob vidění věcí je astrálním zřením (imaginací). Ale teprve mentálním zřením (inspirací) vyplývá plný význam.

Tato cesta poznání vede člověka k tomu, že poznává souvislost mezi mikrokosmem a makrokosmem, že se může rozdělit do přírody, že si může říci, k jaké části světa náleží jeho každý jednotlivý orgán. Staro-germánský mýtus tak nechává rozdělovat obra Ymira.² Z jeho lebky se vytváří klenba nebes, z jeho kostí pohoří atd. Je to mytologické líčení z vnitřního zření. U každé části ve světě vidí esoterik souvislost s něčím v sobě samém. Vystupuje potom vnitřní příbuzenství. Toto zření musí být intenzivně pěstováno. Na takovéto intenzivní pěstování poukazují všechna náboženství. Poukazuje se na to i v evangeliích. Esoterik si říká: všechny věci okolního světa, kámen, rostliny a zvířata, jsou zjevná znamení mého vlastního vývoje; nemohl bych být, kdyby tu nebyly tyto říše. Toto vědomí nás nenaplňuje jen pocitem, že jsme vystoupili nad tyto říše, ale také poznáním, že bychom bez nich nemohli existovat.

Je sedm stupňů lidského vědomí:

- trans
- hluboký spánek
- snivé vědomí
- bdělé vědomí
- psychické vědomí
- nadpsychické vědomí
- spirituální vědomí

---

² V nordickém mýtu o počátku světa jsou jednotlivé části světa vytvořeny z těla praobra: z masa země, z krve vody, z kostí kamení, z vlasů lesy, z lebky nebe, z mozku oblaka.

Vlastně je vcelku dvanáct stupňů³ vědomí. Pět dalších jsou stupně tvůrčího vědomí. Jsou to vědomí tvůrců, tvořících bohů. Tato vědomí souvisí s dvanácti znameními zvěrokruhu. Těchto dvanáct stupňů musí člověk prodělat po sobě. Vystupoval vědomím transu, vědomím hlubokého spánku a snívým vědomím až k dnešnímu jasnému vědomí dennímu. Na dalších planetárních vývojových stupních dosáhne člověk ještě vyšších stupňů vědomí. Všechny stupně, které prodělal, má také v sobě. Fyzické tělo má temné vědomí transu, jak je člověk získal na starém Saturnu. Éterické tělo člověka má vědomí bezesného spánku, jak vznikalo na starém Slunci. Astrální tělo sní, tak jak sní také ve snu během spánku. Snové vědomí pochází ze staré měsíční doby. Na současné Zemi dosahuje člověk vědomí bdělého. Já má jasné denní vědomí.

Vyšší vývoj spočívá v tom, že se to, co je v bytosti, vymísťuje ven, tak jak člověk vyloučil hada a při tom si hada ponechá na vyšším stupni ve své míše. Při ještě dalším vývoji budou lidé vylučovat do světa nejen kameny, rostliny a zvířata, nýbrž stupně vědomí. V jednom včelím úlu jsou například trojí bytosti,⁴ které mají společnou duši. Zdánlivě zcela oddělené bytosti působí společně. Tak tomu bude jednou u člověka. Bude své orgány oddělovat. Všechny jednotlivé buňky mozku bude muset vědomě řídit zvnějšku.⁵ Pak se stane vyšší bytostí. Tak tomu také bude se stupni vědomí. Mysleme si vysokou bytost, která všech dvanáct stupňů vědomí ze sebe vyloučila. Ona sama tu je pak třináctým a řekne si: Nemohla bych být tím, čím jsem, kdybych ze sebe neoddělila těchto dvanáct stupňů vědomí. - Tento případ máme v Kristu s dvanácti apoštolů. Dvanáct apoštolů představuje stupně vědomí, jimiž Kristus prošel. To poznáváme v Janově evangeliu ve 13. kapitole líčením mytí nohou,⁶ jímž Kristus naznačuje, že vděčí apoštolům za to, že dosáhl vyššího stupně vědomí. „Vpravdě si pamatujte, že služebník nemá být stavěn výše než pán.“ Výše vyvinutá bytost zanechala na cestě ostatní a stala se sama služebníkem ostatních. Nemnozí lidé chápou smysl těchto slov, přece však se připraví pomocí pocitů k porozumění, když toto vyprávění slyší. Byli jsme například v prvních staletích po Kristu pomocí těchto vyprávění připraveni v pocitech. Jinak by naše tělo kauzální nebylo při-

³ Viz též Z KRONIKY AKAŠA - GA 11 (kapitola Život Saturnu), jakož i přednášku v Berlíně, 27. ledna

1908 (GA 102) JAK PŮSOBÍ DUCHOVNÍ BYTOSTI DO ČLOVĚKA.

⁴ O včelách konal Rudolf Steiner v r.1923 celou řadu přednášek. Viz ČLOVĚK A SVĚT - PŮSOBENÍ

DUCHA V PŘÍRODĚ - O VČELÁCH - GA 351

⁵ Podrobněji v Z KRONIKY AKAŠA - GA 11 v kapitole: Některé nutné poznámky.

⁶ Viz též přednáška Berlín, 1. dubna 1907 v GA 96

II. PŘEDNÁŠKA

praveno, aby nyní tuto pravdu přijalo. Obraznou formou se duše připravuje. Proto dříve vypravovali velcí mudrci lidem pohádky s velkým výhledem do budoucnosti. Také dnes mají učitelé již pojem o tom, co se připraví theosofickými naukami v budoucnu. Dnes má člověk dobro a zlo v sobě. To se projeví v budoucnu zevně jako říše dobra a říše zla.⁷ A jak dobří budou jednou mít jednat se zlými, toho se v duši dosáhne pomocí theosofických pojmů dneška. Nejprve byly dány lidem obrazy, nyní dostávají pojmy a v budoucnu mají podle toho prakticky jednat.

SCHEMATICKÝ PŘEHLED

světových vývojových stupňů, o kterých mohl Rudolf Steiner u svých posluchačů předpokládat, že jsou známé, a proto v různých přednáškách kursu se o nich zmiňuje a částečně hovoří.

7 stavů vědomí (planety):

- vědomí transu, vševědomí (Saturn)
- vědomí hlubokého spánku, bezesné vědomí (Slunce)
- vědomí snové, obrazné vědomí (Měsíc)
- vědomí bdělé neboli předmětné vědomí (Země)
- vědomí psychické, vědomé obrazné vědomí (Jupiter)
- vědomí nadpsychické, vědomý spánek (Venuše)
- vědomí spirituální, vědomé vševědomí (Vulkán),

z nichž každý má po sedmi stavech životních (rund, říší):

- první říše elementární
- druhá říše elementární
- třetí říše elementární
- říše minerální
- říše rostlinná
- říše zvířecí
- říše lidská,

z nichž každý má po sedmi stavech formy (glóbech):

- arupa
- rupa
- astrálno
- fyzično
- plastično
- intelektuálno
- archetypično neboli praobrazy.

Každý stav formy prochází ještě sedmkrát sedmi stavy. Například náš přítomný (4. stav formy minerální říše čtvrté planety, Země) prochází sedmi takzvanými základními rasami neboli hlavními obdobími a každá základní rasa dalšími sedmi podstupni, například kulturními epochami naší přítomné páté základní rasy.

Po každé říši nastává menší pralaja (stav spánku) a po každém stavu vědomí velká pralaja.

Podle poznámek z přednáškového cyklu o vývoji planet, konaného v Berlíně v říjnu až listopadu 1904 - tedy rok před tímto kursem - načrtl Steiner toto schéma a dal k tomu toto vysvětlení:

Člověk prodělává následný vývoj:

První planeta (vědomí transu)

I. říše elementární

forma: 1. arupická
2. rupická
3. astrální
4. fyzická
5. plastická
6. intelektuální
7. archetypická

pralaja

II. říše elementární

forma: 8. arupická
až
14. archetypická

pralaja

III. říše elementární

forma: 15. arupická
až
21. archetypická

pralaja

IV. říše minerální

forma: 22. arupická
až
28. archetypická

pralaja

V. říše rostlinná

forma: 29. arupická
až
35. archetypická

pralaja

VI. říše zvířecí

forma: 36. arupická
až
42. archetypická

pralaja

VII. říše lidská

forma: 43. arupická
až
49. archetypická

Druhá planeta (vědomí bezesného spánku)

říše elementární

atd. vše jako u první planety

Třetí planeta, čtvrtá atd.

25. stupeň je vždy nejhlubší, nejhustší, právě uprostřed. My jsme nyní na čtvrté planetě, na 25. stupni, tedy ve stavu ze všech nejhustším. Na sedmé planetě, v sedmé říši, lidské říši, a v sedmé formě, praobrazné, se dosáhne nejvyšší dokonalosti lidského vývoje. Člověk pak má praobraznou formu, je vpravdě člověkem bohu podobným a má vědomí všeob-
sáhlé, spirituální. (Berlín, 29. října 1904) GA 51.

POZNÁMKY.

Tyto záznamy byly poprvé uveřejněny v letech 1942/43 ve Zprávách pro členy Všeobecné antroposofické společnosti *Co se děje v Anthroposofické společnosti - zprávy pro její členy* (Příloha pro týdeník Goetheanum), a to podle záznamů Mathildy Schollové. Pro toto knižní vydání byly však použity všechny podklady, které existují v archivu Správy pozůstalosti Rudolfa Steinera. Především byly použity poznámky Marie Steinerové, jsou významnou pomocí pro vylepšení textu, s výjimkou 25. a 26. přednášky, pro které nejsou její poznámky k dispozici.

Pokud jsou v rukopisných záznamech vyznačeny mezery, byly v tomto knižním vydání označeny, aby si čtenář uvědomil poznámkový charakter. Některé z těchto poznámek jsou od Günthera Schuberta (†1969), jenž připravil text pro otištění ve Zprávách z r. 1942/43.

VYSVĚTLIVKY

Adept	zasvěcenec do tajných nauk; člověk, který zrychleným vývojem duchovní stránky své bytosti nabyl mimořádných sil a vědění.
Aeon (ř)	eony jsou veliké časové oddíly. Dle gnostiků jsou to síly, vyplynuvší před veškerým časem z Boha a trvající jako duchovní podstaty.
Agnišvata	třída pitriů, tvůrců prvního éterického lidstva
Agni	indický védský bůh posvátného ohně, král salamandrů
Ahamkara	já, pocit vlastní osobnosti, ego
Akaša	universální světová paměť, v níž se uchovávají všechny události všech bytostí a dob; je pamětí Loga, otvírá se jen zasvěcenci.
Anastasis	nepřetržitá existence duše
Anděl	duchové přísvitů, života; první hierarchie nad člověkem
Apas	chemický éter
Ardžuna	hrdina Bhagavad Gíty, boží bojovník; obrazně: pozemsky myslící člověk; každý člověk je Ardžunou; též člověk toužící po vykoupení
Arhatové	adepti, zasvěcenci, okultní učitelé, mahátmové nebo Mistři, dosáhnoucí nirvány již v pozemském životě
Archetypično	stav formy, glóbu, vše přechází do stavu zárodku
Arupa	beztvarost, ne-forma
Arupická úroveň	vyšší oblasti dévachanu; viz úrovně.
Átmá, atman	sedmý princip člověka, jeho vyšší božské jáství. Rudolfem Steinerem nazýván také <i>duchovním člověkem</i> ; já jako nesmrtelný a nepomíjející základ každého jedince (angl. the Self, něm. das Selbst, franc. le Soi)
AUM	posvátná mystická slabika, mantra, prazvuk, ze kterého vycházejí všechny zvuky a vibrace – odpovídající snad přibližně našemu amen; je symbolem Brahmy, Nejvyššího.
Aurické vejce	individualizované astrální světlo
Avidja	nevědomost, zaujetí světem, dialektický protiklad osvětlení, první z dvanácti sil karmy

Aviči	peklo, stav, který si tvoří černí mágové a jenž vede ke zkáze jejich osobnosti
Bhava	vznikání, individuální bytí, stávání se bytím, poutaným k zemi
Bodhisattva	ten, jehož bytostnou podstatou (sattva) je osvětlení (bodhi); předstupeň ke stupni budhi; skutky lásky pro druhé se zřídá sebe
Budhi	theosoficky: světová duše neboli světová mysl /Weltgemüt/, a jako šestý princip lidské bytosti: duchovní duše; Rudolfem Steinerem nazývána životní duch; oblast kvalit které obdařují denní vědomí širším poznáním, moudrostí a krásou
Budhi-manas	vyšší manas v protikladu k nižšímu manasu (káma-manasu); vyšší já
Čakra solární	centrum energie, ústrojí lidského astrálního těla
Čela	duchovní žák, ten, který pracuje na svém éterickém těle, bere s sebou ve spánku i éterické tělo
Dévachan	duchovní svět; viz úroveň
Dékové	bohové dévachanu
Dharma	zákon do budoucna; zákon udržující vesmír i člověka
Dharma-kája	tělo, které působí do budoucna (například astrální tělo Hermovo a éterické tělo Mojžíšovo od Zarathustry); též nadčasové <i>tělo Pravdy</i> nebo <i>tělo Zákona</i>
Dhján-Čohani	planetární duchové, zdokonalení lidé dřívějších rund, podle R. Steinera (v přednášce v Düsseldorfu 13. dubna 1909 - GA 110) orientální označení pro anděly
Džarámarana	úpadek, stárnutí, smrt
Džáti	co před zrozením pudí ke zrození
Emanace	výron, vyzáření
Exegese	odborný slovní a věcný výklad staré písemné památky
Glóbus	stadium formy
	arupa 1. vloha k formě
	rupa 2. forma
	astrální 3. z nitra prosvítající, svítící
	fyzický 4. v prostoru neprostupný
	plastický 5. ze sebe sama se
	utvářející intelektuální 6. člověk může
	vložit do

	postavy, kterou vytvořil, své vlastní myšlenky
Guru	archetypický 7. vše přechází do stavu zárodku
Hathajóga	okultní učitel, duchovní vůdce v jógových textech <i>ha</i> znamená slunce, kladný princip života, <i>tha</i> měsíc, lunární energii. Tyto dvě základní síly vesmíru a zároveň i protikladné síly organismu uvádí hathajóga do harmonie. Je to soustava tělesných technik a disciplín (pozice, dechová cvičení aj.), očišťujících organismus, uvolňujících skrytou energii a vedoucích, podle indického pojetí, k duchovní dokonalosti a vykoupení. Jsou to praktiky pro Evropany nevhodné až nebezpečné.
Hypnotismus	uměle navozený spánek, kdy je vůle hypnotizovaného nahrazena vůlí hypnotizéra, většinou za účelem vymazání nebo naopak vsunutí určitého mentálního obsahu do nitra hypnotizovaného. Kontrola bdělého já je zde vyloučena. Zpravidla dochází i k energetickému přenosu životních sil magnetizéra, včetně psychických ka-lů, do psychických struktur hypnotizovaného.
Kája	dokonalé mystické tělo o třech stupních
Kali Juga	Juga: období, Kali: temný; temný věk
Káma	všeobecná astrální materie, po případě materie přání nebo žádostí; nižší sklony
Káma-manas	zemské vědomí neboli nižší manas v protikladu k vyššímu manasu (budhi-manas), R. Steinerem nazýváno také duší rozumovou; rozum zakalený žádostivostí
Káma-manasické vědomí	zemské vědomí
Káma-pránické vědomí	všeobecné vědomí životní
Káma-rupa	tělo žádostí, kámická materie zformovaná v tělo rupa
Kauzální tělo	podle R. Steinera extrakt éterického a astrálního těla, který člověk pronáší ze zemského života do zemského života a stále obohacuje; tělo příčinné
Kontemplace	trvalá ucelená otevřenost vědomí vůči příznivým mystickým vlivům, též ponoření se do makrokosmu, 6.

	stupeň rosikruciánské stezky; lze jím vidět metamorfózy forem
Krijašakti	sebeproduktivní síla, magická síla epifýzy
Kundalini oheň	ohnivá tvůrčí síla, světlo kundalini, hadí oheň, hadí síla. R. Steiner ji označil jako <i>duchovní sílu vnímání</i> a jako <i>element vyšší látkovosti</i> .
Linga šarira	éterické tělo, tohoto výrazu se užívá také pro tělo astrální
Lunární pitriové	předkové člověka na Měsíci (luciferský princip), praotcové duší lidí
Mahadéva	moře moudrosti, též velký bůh
Mahaparinirvána	nejvyšší ze sedmi rovin, viz úrovně
Manas	myslící princip jáství, jako princip člověka nazýván R. Steinerem duchovním já
Manvantara	světový den; perioda projevení se v protikladu k periodě rozpuštění neboli klidu pralaji
Mentální svět, mentální úroveň	dévachan, viz úrovně
Monáda	vnitřní bytostné jádro člověka
Námarupa	oddělení jména a formy (subjektu a objektu); doslova jméno a tvar
Nidána	provaz; 12 posloupných příčin vtělování
Nidány	pouta, 12 nidán je 12 karmických sil, které způsobují inkarnace; srovnej 15. přednášku
Nirmánakája na	doslova <i>zázračně proměněné tělo</i> . Jeho nositelé žijí prahu nirvány, do které se neponořují, ale žijí k dobru celého lidstva; podle R. Steinera tělo astrální tak vysoce vyvinuté, že po smrti nezanechává již žádné zbytky; tělo budhické bytosti, která prošla úplným zdokonalením
Nirvána	vyhasnutí tužeb a závislostí, vyvanutí, rozplynutí; podle někdejších buddhistických představ vede k osvobození z koloběhu znovutělování: ustání žádostí, které je stavem blaženosti
Parinirvánická úroveň	úroveň nad nirvánou, viz úrovně
Pitriové	Otcové či předkové zemských lidí v měsíčním a slunečním vývoji

Pradžápatiové	tvůrčí síly, čisté chápání a moudrost, nezakalené svět-skými náhledy
Pralája	stav latence, spánku; zkauzalizovaná esence bytí, přirovnatelná ke stavu semen; bytí během periody klidu mezi dvěma manvantarami, během něhož vše zjevné je rozpuštěno ve stavu neprojeveném; nazývá se také uzavřeným oběhem
Prána, pránický	kosmická energie, projevená v člověku jako životní síla, všeobecný životní princip; je-li vylit do fyzického těla, mluví se o těle éterickém
Rádžajóga	cesta <i>královské jógy</i> , postupující k dokonalosti používáním vůle a co nejdělejšího vědomí
Runda	říše, oběh; u R. Steinera ve smyslu dlouhého časového a stvořitelského cyklu
Rupa	tělo, forma, svět forem
Sandžna	vnímání
Sanskára	často též samskára; organizující tendence, žádost, minulostí zapříčiněné sklony
Skandhy	podle buddhistické nauky 5 základních vlastností, projevů osbního vědomí každé bytosti: tělo, citění, myšlení, vůle, vědomí. Podle Rudolfa Steinera v podstatě identické s karmou, srov. se 17. přednáškou tohoto kursu.
Solární pitriové	předkové lidí ze slunečního vývoje
Sparša	dotyk s bytím jako podmínka prožívání
Sušupti úroveň	úroveň budhi, viz úrovně
Tat tvam asi	To jsi ty, slavné heslo Véd
Trišna	žízeň po bytí
Upádána	záliba v bytí; lpění
Úrovně	theosoficko-indická označení sedmi rovin, úrovní, či světů nahradil R. Steiner již ve své <i>Theosofii</i> (1904) a v pozdějších přednáškách co možno německými výrazy. theosofická literatura = antroposofická literatura (něm., obdobně i česká) 1. fyzická úroveň = také fyzický svět, svět zevního ro-zumu

2. astrální úroveň = taktéž, také svět duševní nebo oblast duševní, svět imaginativní, svět elementární
3. dévachanská (mentální) úroveň = duchovní oblast, duchovní svět, svět sférické harmonie, svět inspirace
 rupický dévachan = dolní nebo nižší dévachan, také nebeský svět
 arupický dévachan = horní nebo vyšší dévachan, také svět vyššího rozumu, svět pravé intuíce
4. sušuptická (budhická) úroveň = svět prozřetelnosti
5. úroveň nirvány
6. úroveň parinirvány
7. úroveň mahaparinirvány

Védana
 Vidžňána
 Ymir

cit
 vědomí čisté, nezakalené myšlenkovými reflexy
 obr u nordických kmenů, z něhož vznikl svět, poukazuje na rozkouskovaní Osirida

Základní rasy

sedm hlavních období čtvrtého glóbu neboli stavu formy zemského vývoje:

1. polární   základní rasa
2. hyperborejská   základní rasa
3. lemurská   základní rasa
4. atlantská   základní rasa
5. arijská neboli poatlantská základní rasa
 obě ještě následující vždy jsou nazývány jen
6. základní rasa
7. základní rasa

Zervan Akarana hlavní božstvo u Peršanů, čas

(Vysvětlivky indicko-theosofických výrazů, jak je uvedl německý vydavatel, rozšířila překladatelka i redakce o některá hesla i výklady. Dále byly některé sanskrtské termíny při definitivní jazykové úpravě zpřesněny k původnímu fonetickému znění, v souladu s prepisy těchto slov, používanými v češtině zhruba od 60. let.)